

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

75 ГОДИНА ИНСТИТУТА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

Ана Миленковић
Владимир Живановић

АНОТИРАНА БИБЛИОГРАФИЈА
БИБЛИОТЕКЕ ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА

Издаје
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

Рецензенти
проф. др Рајна Драгићевић,
редовни професор Филолошкој факултету Универзитета у Београду
др Ана Голубовић,
библиотекар савешник, Катедра за славистику Филолошкој факултету
Универзитета у Београду

Коректура
Миљана Чопа

Прелом текста
Давор Палчић
palcic@eunet.rs

Дизајн публикације
Оливера Батајић Сретеновић

Штампа
Planeta print, Београд

Тираж
500 примерака

ISBN 978-86-82873-87-7

Ана Миленковић
Владимир Живановић

АНОТИРАНА БИБЛИОГРАФИЈА
БИБЛИОТЕКЕ ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА

Уредник књиге и главни уредник
Софија Милорадовић

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ
Београд, 2022

Прошлост Библиошке Јужнословенскої филолоїа као путоказ за њену будућност (Рајна Драгићевић)	7
Увод	15
Библиошка Јужнословенскої филолоїа Стара серија	25
Нова серија	47
Цитирана литература.....	128
Резиме	129
Summary	130

Прошлост Библиоџеке Јужнословенској филолоја као путоказ за њену будућност

Када је 1913. године објављена прва књига *Јужнословенској филолоја*, у Европи је било још само осам славистичких часописа, који су излазили у Русији, Пољској, Аустрији и Чешкој. Љубомир Стојановић и Александар Белић, оснивачи часописа, задали су себи и српској лингвистици задатак да, у складу са водећим токовима тадашње европске и светске филологије, начине часопис чији је један од најважнијих циљева био „проучавање нашег језика у вези са осталим јужнословенским и другим словенским језицима и испитивање њихових језичких споменика“ (СТОЈАНОВИЋ, Белић 1913: 2). *Јужнословенски филолој*, као један од најдуготечнијих славистичких часописа, представља знаменити споменик својим оснивачима, а радови који су у њему објављени током 109 година трајања вредан су показатељ главних токова српске и европске славистике 20. века и првих деценија нашег столећа.

И баш као што *Јужнословенски филолој* својим целовековним трајањем представља стожер развоја српске филологије, тако и *Библиоџека Јужнословенској филолоја*, основана 1928. године, својим скоро стогодишњим постојањем и сталним високим угледом едиције, издавача, уредника и аутора, чини саму срж и покретачку снагу српске славистичке мисли.¹

.....
1 Као што је већ речено, А. Белић се у конципирању *Јужнословенској филолоја* угледао на славистичке часописе који су настали пре њега. Од осам часописа-претходника, два су пољска – *Prace Filologiczne* (постоји од 1884. године) и *Rocznik Slawistyczny* (основан 1908. године). Заинтересовало нас је да ли је А. Белић основао *Библиоџеку Јужнословенској филолоја* по угледу на један од тих осам часописа-претходника, који су, можда, такође били пропраћени монографским едицијама, па смо се тим питањем обратили проф. Јану Соколовском (Jan Sokołowski), главном уреднику *Рочника славистичној (Rocznik Slawistyczny)*. Ево његовог одговора (из писма упућеног 2. VIII 2022): „Поскољку мне известно, никакой Библиотеки «Рочника славистичного» не было. В Кракове была только Библиотека *Studium Słowiańskiego*, но она была основана лишь после II мировой войны. А может быть *Библиоџека Јужнословенској филолоја* это просто идея

Девет монографија објављених у старој серији ове библиотеке (од 1928. до 1938. године) своје прво издање имале су на страницама часописа *Јужнословенски филолоџ*, па су затим прештампане као посебна издања *Библиошке Јужнословенској филолоџа*.² Александар Белић их је, потом, приказивао у *Јужнословенском филолоџу*, а и други лингвисти су се поводом њих оглашавали у својим освртима или радовима и књигама. Монографије објављене у *Библиошеци Јужнословенској филолоџа* држане су на тај начин годинама у жижи читалачке пажње, чиме су утирале пут за даље токове српске лингвистике.

После Другог светског рата, од 1970. године до данас, објављено је 25 књига, углавном монографија, које спадају у нову серију *Библиошке Јужнословенској филолоџа*. Њихово објављивање изазивало је такође велику пажњу, јер су својим квалитетом морале привући уреднике и издаваче да би заслужиле публикавање у овој вредној едицији.

До 1928. године, када је објављивањем докторске дисертације Милоша Московљевића *Акценаншски систѐм њоцерској њовора* основана *Библиошка Јужнословенској филолоџа*, било је објављено осам књига часописа *Јужнословенски филолоџ*. У другој књизи о акцентима писали су С. Куљбакин, Ф. Рамовш, М. Ивковић и Л. А. Булаховски, у трећој књизи – С. Куљбакин, у четвртој – М. Ивковић и Л. А. Булаховски, у петој – Л. А. Булаховски, а у седмој је објављен део доктората М. Московљевића. То значи да је монографија Милоша Московљевића била у потпуности тематски и садржајно усаглашена с интересовањима и стремљењима Уређивачког одбора часописа *Јужнословенски филолоџ*. Већ је из те чињенице видљиво да је *Библиошка Јужнословенској филолоџа* осмишљена као могућност да се ауторима часописа обезбеди простор да опширније обраде теме које су од значаја и за сам часопис.

И остале монографије старе серије ове библиотеке баве се питањима која се у то време обрађују и у самом часопису – тематски се преплићу језик писаца, дијалектологија и историја српског језика.

Највећи број монографија *Библиошке Јужнословенској филолоџа* заснован је на докторским дисертацијама аутора. Ментор докторских теза које су објављене у оквиру старе серије *Библиошке* најчешће је био Александар Белић. Из његових приказа тих књига (а и они су публиковани на страницама часописа *Јужнословенски филолоџ*) јасно се оцртавају задаци који су били у фокусу истраживачке пажње у првим деценијама

.....
самого Белича, который прекрасно знал Россию и западноевропейские страны и творчески использовал опыт издаваемых в этих странах журналов. Например в Известиях ОРЯС, о которых Вы вспоминаете в своём письме, был опубликован целый ряд памятников славянской письменности.“ Ако је тачно да је *Библиошка Јужнословенској филолоџа* настала као оригинална Белићева идеја, тиме и *Библиошка* и *Јужнословенски филолоџ* додатно добијају на значају.

² Изузетак је учињен само у вези са једним делом прве књиге старе серије, а то је докторска дисертација Милоша Московљевића *Акценаншски систѐм њоцерској њовора*, чији је први део изашао у СДЗб 2 (1911), 307–360, док је други део објављен у ЈФ 7/1–2 (1927–1928), 5–68.

20. века, научни погледи самог Александра Белића, његови критеријуми и очекивања од научних радова ученика, а самим тим и оцене њихових монографија.

Из Белићевих критика монографија *Библиошке Јужнословенскої филолоїа* јасно је да су његова главна очекивања од квалитетних монографија била усмерена ка резултатима који ће **допринети прецизнијем увиду у језичку прошлост** српског језика и других словенских језика. Овакав приступ не чуди јер су почетком 20. века у жижи научних интересовања српских лингвиста још увек била искључиво компаративно-историјска истраживања, карактеристична за научну парадигму која је почела да се развија у 19. веку. То се најбоље види из радова који су објављени у првој књизи *Јужнословенскої филолоїа* (исп. ДРАГИЋЕВИЋ 2013). Само два рада у првом броју нису посвећена историјским истраживањима словенских језика. То су радови А. Мусића *Значење њерфективної ѡрезента у неѡтивним ѡиѡањима у хрвајском или срѡском језику* (ЈФ 1: 27–34) и М. Ивковића *О звучним суѡласницима на крају речи у срѡском језику* (ЈФ 1: 66–72).

У таквим научним околностима, А. Белић од својих ученика очекује да у докторским дисертацијама, касније монографијама, дају јасан допринос историји српског језика и других словенских језика. Оцењујући монографију Радомира Алексића *Језик Маѡије Анѡуна Рељковића* (1931), А. Белић (1933: 265) примећује да се о једном писцу са језичке стране може писати на три начина: статистички, описно и историјски, а да се Алексић определио за описни начин. Белић износи неколико критика на рачун Алексићеве монографије, а све се односе на чињеницу да неке појаве које је описао није објаснио, тј. није их ставио у историјски контекст. Језик писаца сам по себи за Белића нема значаја, без обзира на детаљност описа и богатство грађе, ако уз опис не стоји историјско продубљивање сваке уочене језичке црте.

Наглашено дијакхронијски приступ очекује се и од дијалектолошких истраживања. А. Белић (1935: 161) започиње приказ монографије М. Стевановића *Иѡточноцрноѡрски дијалекаѡи* следећом констатацијом: „Већ одавно очекујемо исцрпнији опис црногорских говора, а нарочито источноцрногорских; нарочито источноцрногорских због тога што се обично узимало да црногорски говори имају утолико више архаичних црта, уколико се више иде на исток.“ Испитивање црногорских говора није за Белића само себи сврха, већ се у првој реченици јасно истиче да је смисао тог описа у потрази за историјским цртама. Белић се обрадовао што је Стевановић показао да хипотеза о старини источноцрногорских говора није тачна, осим у случају пиперског говора, који боље од других црногорских говора чува архаичне карактеристике.

Много година касније, и сам Стевановић (1988: 29–30) писао је о приступу дијалектологији свога великог учитеља: „Белићеве дијалекатске студије нису само синхронично дати описи њихови у пресеку, него је он дијалекатске појаве посматрао у историјском развоју и објашњавао их лингвистичким законитостима, дакако, али и склоностима под којима су настајале и развијале се. У свима тим дијалектима, нарочи-

то у архаичним говорима источне и јужне Србије, а још и више у, исто тако архаичним, чакавским говорима, који су привлачили Белићев научни интерес, и које је он такође, теренски испитивао, открио је много елемената, врло значајних за историју језика.“

Занимљива су наизглед супротстављена Белићева очекивања од лингвистичког описа неког идиома. Он замера Р. Алексићу што је у истраживању фонетских одлика језика Матије Антуна Рељковића „материјал разбијен по језичким цртама, тако да се губе основне црте фонетике Рељковићеве“. Из ове примедбе јасно је да Белић очекује пуније слике појава које се обрађују, њихово довођење у везу, представљање целог система и улоге појединачних црта у систему, дакле, поглед на језичке појаве одозго.

Значај холистичког приступа наглашен је и у приказу Стевановићеве монографије (исп. БЕЛИЋ 1935: 180): „Сви испитивачи црногорских говора морају посматрати дијалекте које проучавају у целокупности њиховој, а не по неким нарочитим питањима која би унапред спремили. Само ће тако моћи утврдити праву језичку систему појединих говора и средишта (или жижа) одакле су појединачни језички покрети потекли. Међутим, квестионарски метод, као што су Малецки и Бошковић на себи осетили, не може се употребити у Црној Гори.“

И поред тако оштрог залагања за поглед на језичке јединице из перспективе целине идиома, на крају приказа Алексићевог доктората Белић износи донекле контрадикторан закључак: „Из свега се овога види да је А. марљиво проучио Рељковићев језик, али како је обухватио сувише много, цео његов језик са свих страна – није могао ићи сувише далеко за појединим цртама“ (БЕЛИЋ 1933: 270). Дакле, Белићу **није довољан само систем и место јединица које се испитују у систему, већ треба да буде обрађена и свака јединица понаособ**. Аутори монографија *Библиотеке Јужнословенској филолоји* најчешће су тако и поступали, али тамо где то недостаје, оштар Белићев суд јавно је био изречен у *Јужнословенском филолоју* да их опомене и подстакне на наставак испитивања.

Једно од кључних питања на које Белић очекује одговоре од својих кандидата који се баве историјским описом језика неког писца или дескрипцијом неког дијалекта гласи **шта је у идиому који истражују ново, шта је старо, а шта је позајмљено**. Оцењујући Алексићеву монографију, Белић (1933: 269) примећује: „Један је од најзанимљивијих и најзначајнијих делова ове расправе део у којем се говори о Рељковићевој синтакси. Штета је само што тај део није био још исцрпнији. Овде је још потребније неголи у другим одељцима стављати често питање: шта је црта пишчева језика, а шта је он са стране узео или са стране добио.“ Из те перспективе Белић оцењује све монографије и негодује ако аутор није јасно класификовао језичке црте по овом критеријуму.

Још једно важно очекивање је А. Белић имао од својих ученика у њиховим истраживањима, а то је **довођење у везу језичке црте у српском језику са ситуацијом у другим словенским језицима**. Тако, он похваљује Стевановићеве закључке у вези

са неслоготворним ј у црногорским говорима. Стевановић констатује да се овај глас различито понаша у зависности од тога да ли је по пореклу стар или је касније позајмљен, а Белић примећује: „Ово је и оштро запажено и оштроумно, ако је тачно; јер таквих случајева да се старији гласови исте врсте друкчије понашају неголи млађи, има много у словенским језицима“ (БЕЛИЋ 1935: 167).

Када год је то могуће, А. Белић од својих ученика очекује да у својим монографијама изложе и **закључке који имају шири теоријски значај**. Оцењујући докторат (касније монографију) Р. Бошковића *Развиџак суфикса у јужнословенској језичкој заједници*, Белић се осврће на неколико квалитета Бошковићевог истраживања који надилазе значај успешно описаног развитка суфикса: „О ономе што је био непосредни задатак његов: да се покаже узајамност јужнословенских језика не само на основу употребе истих наставака за грађење извесних категорија речи, него и према њихову морфолошком и семантичком развоју, Бошковић је, по моме мишљењу, дао излагање са несумњивим резултатима“ (БЕЛИЋ 1936а: 246). Мање општи допринос, али веома значајан и из данашње перспективе, Белић види у Бошковићевом схватању моције: „Морам нарочито истаћи да кроз цело испитивање Бошковићево провејава основна тачна идеја: да код именица нема оне моционалности коју налазимо код придева. Док се код придева од заједничког општег дела граде различни родови додавањем наставака, дотле се родови код именица, пошто се независно сваки од њих сагради, тек односом значења мужјака и женке, – доводе у везу. Они се, дакле, сусрећу“ (БЕЛИЋ 1936а: 235). Сваки закључак који има шири теоријски значај, попут наведених, Белић посебно истиче у својим приказима.

Након Другог светског рата, Библиотека Јужнословенској филолоја се обнавља, па 1970. године почиње објављивање монографија нове серије ове едиције. До данас је објављено 25 књига, а Библиотеку су уређивали уредници Јужнословенској филолоја – Михаило Стевановић, Милка Ивић, Предраг Пипер и Рајна Драгићевић. Највећи број монографија нове серије уредила је Милка Ивић. Научна интересовања у лингвистици су промењена, што се види и на страницама Јужнословенској филолоја, а самим тим и у монографијама Библиотеке Јужнословенској филолоја. Осим историјских тема, пажња аутора све чешће се усмерава на савремени српски језик. Поред граматичких анализа, све је више семантичких. Аутори се занимају за дијахронијски развој или савремено стање различитих појава у морфологији, творби речи, лексикологији и синтакси српског језика. У новој серији има и лексикографских дела. Више се не објављују само докторске дисертације већ и друге монографије. Оно што се није променило јесте брига о томе да се у оквиру ове едиције објављују само пробрана дела која задовољавају строге научне критеријуме.

Уредници Библиотеке Јужнословенској филолоја ишли су и иду стопама Александра Белића, оснивача едиције, и покушавају да одрже висок квалитет нове серије ове библиотеке. Као пример може се навести оцена монографије Даринке Гортан Премк

Акуза̄тивне син̄та̄ме без ѿредло̄а у ср̄скохрват̄ском језику, коју је у *Јужнословенском филоло̄у* XXIX објавио Михаило Стевановић, ментор доктората Д. Гортан Премк и уредник њене монографије. Језиком, стилем, концепцијски и на свим другим нивоима, Стевановићев приказ подсећа на критике Александра Белића. Баш као А. Белић, и М. Стевановић награђује своје ученике издвајајући њихова најквалитетнија запажања и оцењујући их као „оштроумна”, али и, без устезања, критикује делове који су могли бити бољи. Из тих критика које су обелодањене након одбрањених доктората закључује се да су Белићеви и Стевановићеви докторанди били прилично самостални током писања својих дисертација.

Највише вредности научног рада М. Стевановић запажа у истим оним квалитетима у којима их је видео и А. Белић. Оцењујући монографију Д. Гортан Премк, Стевановић (1973: 557) примећује: „Даринка Гортан се [...] није задовољила да уочене проблеме само изнесе него је увек настојала да открије и њихове импулсе и да их потврди доказима које је тражила у историјском развоју језика, поређењем појава у нашем и осталим словенским језицима, односно у појединим дијалектима нашег језика.“

***

Садашњи Уређивачки одбор часописа *Јужнословенски филоло̄* и *Библиотеке Јужнословенско̄ филоло̄а* наставиће да у овој едицији објављује само веома квалитетне монографије које доносе истинска померања у српској лингвистици. Част да објаве монографију у овој најстаријој српској лингвистичкој едицији, која постоји већ скоро један век, имаће они аутори који ће своје монографије посветити српском језику, али ће наш језик посматрати и кроз призму других словенских језика. Као и до сада, објављиваће се дела посвећена савременом језику, али и језичкој прошлости, стандардном српском језику, али и дијалектима нашег језика. Ако савремени српски језик буде у фокусу истраживања, очекиваће се да проблем који се анализира буде осматрен и из дијахронијске перспективе, а ако се аутор определи за историју српског језика, мора се осврнути на стање појаве коју испитује у савременом српском језику. Истраживање мора имати богату теоријску основу, али и прецизно представљену и класификовану разноврсну грађу, која ће омогућити садржајно емпиријско истраживање и омогућити долажење до поузданих закључака. Од аутора се очекује да донесе и закључке од општијег теоријског значаја, који се тичу српског језика или словенских језика и који произлазе из емпиријских истраживања одређене теме, али је надилазе и имају шири значај. Језичке јединице које су предмет испитивања морају бити сагледане свака за себе, али и из угла ширег језичког система којем припадају. Пошто Институт за српски језик САНУ сада има посебну едицију у којој се објављују докторске дисертације, у *Библиотеци Јужнословенско̄ филоло̄а* неће се више објављивати докторске тезе, или ће се евентуално публиковати само оне које доносе бар педесет процената новог материјала у односу на текст докторске дисертације.

Услови које монографија треба да испуни како би била објављена у *Библиошеци Јужнословенској филолоја* засновани су на очекивањима досадашњих уредника ове библиотеке, а пре свих Александра Белића, који је основао едицију с одређеним замислима, на које ћемо се из осећања дужности надовезати и с поштовањем их примењивати у даљем раду.

***

Уређивачки одбор *Јужнословенској филолоја* и *Библиошке Јужнословенској филолоја* дугује велику захвалност Ани Миленковић и Владимиру Живановићу, ауторима *Аноширане библиографије Библиошке Јужнословенској филолоја*, јер је захваљујући њима први пут исцрпно описана ова едиција, што ће српским и страним лингвистима омогућити да сагледају њен огроман значај. Ова Библиографија представља важан допринос историји српске и светске славистике јер омогућава прегледан и детаљан увид у *Библиошеку Јужнословенској филолоја*, која је уникатна у историји славистике по својој дуговечности и, нарочито, по значају тема које се обрађују на страницама њених монографија.

Аутори су у уводном тексту Библиографије описали главне одлике ове едиције, побројали књиге старе и нове серије, приказали временски распон и хронологију њиховог објављивања и периоде застоја у публикавању, указали на нераскидиву везу између часописа *Јужнословенски филолој* и *Библиошке Јужнословенској филолоја*, која припада часопису и на њега се у потпуности ослања. У публикацији су изнесени и библиографски подаци о књигама *Јужнословенској филолоја* у којима су објављене монографије старе серије пре него што су штампане у оквиру *Библиошке Јужнословенској филолоја*. Аутори су се посебно задржали на динамици излажења монографија нове серије *Библиошке* и описали како се у техничком смислу мењала и унапређивала опрема ових књига – навођење регистара, библиографије, резимеа и др. Веома стручно описани су и библиографски принципи који су примењени у публикавању монографија ове едиције.

Аутори *Библиографије* дали су прилично исцрпан опис садржаја сваке објављене књиге старе и нове серије *Библиошке Јужнословенској филолоја*. Осим тога, наведен је и садржај сваке књиге, и то преснимљен из саме монографије, што читаоцу омогућава да се упозна са његовом структуром и везама подређених и надређених целина, онако како је аутор ту везу желео да представи.

Аноширана библиографија Библиошке Јужнословенској филолоја значајна је већ и због тога што скреће пажњу на ову едицију, подсећа нас на њен значај и обавезује Уређивачки одбор да настави да је унапређује и да одржава висок квалитет књига које се у њој објављују.

Уређивачки одбор *Јужнословенској филолоја* дугује захвалност и Институту за српски језик САНУ за *Аноширану библиографију Библиошке Јужнословенској филолоја*,

као и за поверење указивано *Библиошеци Јужнословенској филолоја*, коју подржава и у најтежим временима и чији је ревност издавач.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

БЕЛИЋ, Александар. „Радомир Б. Алексић: Језик Матије Антуна Рельковића, Београд, 1931, 155 стр. Библиотека Јужнословенског филолога бр. 4. Прештампано из ЈФ IX–X“. *Јужнословенски филолој*, бр. XII (1933): стр. 265–270.

БЕЛИЋ, Александар. „Михаило С. Стевановић: Источноцрногорски дијалекат – с картом уз текст – ЈФ XIII (1934–5), 1–128 (Докторска дисертација)“. *Јужнословенски филолој*, бр. XIV (1935): стр. 161–181.

БЕЛИЋ, Александар. „Радосав Бошковић: Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници, Библиотека Јужнословенског филолога 6, ЈФ XV, 1–154“. *Јужнословенски филолој*, бр. XV (1936а): стр. 232–246.

БЕЛИЋ, Александар. „Васо Томановић: Акценат у говору села Лепетана (Бока Которска). – Библиотека Јужнословенског филолога 7. – Прештампано из ЈФ XIV, 1934“. *Јужнословенски филолој*, бр. XV (1936б): стр. 246–251.

БЕЛИЋ, Александар. „Mate Hraste: Šakavski dijalekat ostrva Hvara. – Библиотека Јужнословенског филолога 8. – Прештампано из ЈФ XIV, 1934“. *Јужнословенски филолој*, бр. XV (1936в): стр. 251–259.

ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна. „О српској славистици на почетку XX века из перспективе прве књиге Јужнословенског филолога“. *Јужнословенски филолој*, бр. LXIX (2013): стр. 33–48. ЈФ 1. *Јужнословенски филолој*, бр. I, св. 1–2, Александар Белић (ур.), Београд, 1913.

СТОЈАНОВИЋ, Љубомир, Белић, Александар. „Поводом покретања Јужнословенског филолога“. *Јужнословенски филолој*, бр. I (1913): стр. 1–3.

СТЕВАНОВИЋ, Михаило. „Даринка Гортан-Премк. Акузативне синтагме без предлога у српскохрватском језику. – Библиотека Јужнословенског филолога 2. н. с. Београд, 1971, стр. 180“. *Јужнословенски филолој*, бр. XXIX (1973): стр. 553–559.

СТЕВАНОВИЋ, Михаило. „Научно дело Александра Белића“. *Од Вука до Белића и даље*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1988, стр. 27–38.

Проф. др Рајна Драгићевић
главни уредник *Јужнословенској филолоја*
и *Библиошеке Јужнословенској филолоја*